

Kisgyőri Roland

KOSZOVÓ: AZ ÖNRENDELKEZÉSI JOGOK ÜTKÖZŐPONTJÁBAN

Bevezetés

Kevés oly fontos területe akad ma a délkelet-európai térségnek, melynek státusa, hovatartozása, illetve jövője ilyen ellentmondásos, vitatott, épp ezért kérdéses lenne, mint Koszovóé. Ahogy a történelem folyamán számtalanszor, a tartomány sorsa napjainkban is súlyos feszültségekkel terhelt. Koszovó különféle, olykor kimondottan ellentétben álló preferenciák és érdekek, országok és kultúrák ütközőpontjában fekszik. Ahogy egykoron az egész Balkán, úgy napjaink „puskaporos hordójának“ e terület számít: elegendő csupán arra gondolni, hogy az ENSZ különmegbízott, Martti Ahtisaari rendezési tervének egyes részletei közzétételét követően idén februárban véres erőszakba torkolló, kettős halálesettel végződő összetűzésre került sor radikális tüntetők, illetve a nemzetközi szervezet alakulatai között.

Koszovó státusának kérdése kétségkívül tematizálja napjaink európai, illetve nemzetközi politikai napirendjét, hiszen egyáltalán nem világos, hogy születik-e, s ha igen, milyen döntés az ENSZ Biztonsági Tanács hatáskörében. E határozat alapján véve formálhatja át a második világháború után kialakult-kialakított struktúrát: a tartomány teljes függetlensége ugyanis – minden ellenkező deklaráció és szándéknyilatkozat ellenére¹– precedenst teremthet más, nemzeti-kisebbségi mozgalmak és törekvések számára, rést ütve ezzel a jaltai világrend „örökérvényűnek” tekintett rendszerében. Felettébb kérdéses, hogy a döntéssel valóban Pandóra szelencéje nyílik-e meg, vagy a nemzetközi közjog képes a probléma rendezésére.

Az alábbi tanulmány² azonban nem csak az ún. státus-kérdéssel, illetve folyamattal kíván foglalkozni, amely ma Koszovó kapcsán a mindennapi kommunikációt meghatározza, hanem megkísérel kivezető utat is felvázolni, ezáltal a Koszovó-vitához aktív módon hozzájárulni.

A régió és a tartomány fogalma

Koszovó – a szerb közigazgatásban két részből (Kosovo i Metohija) összetevődő, az albánok által természetes egységként (Kosova) kezelt –, a Balkán-félsziget 10.877 km²-es, központi helyzetű területe. A tartomány megnevezése a „kos“ szóra vezethető vissza, ami számos délszláv nyelvben, így szerbül, horvátul, illetve bosnyákul is a „rigó“ kifejezéssel azonosítható.

A ma Koszovóként meghatározott tartományban, fővárosa, Pristina körül található az ún. Rigómező (horvát kifejezéssel Kosovo Polje), amely mintegy szinonimaként jellemzi a területet³ és amelyről az egész territórium az elnevezését nyerte. A terület földrajzilag ugyan egységet képez, de történelmileg nem: Jugoszláviában a hivatalos „Kosovo és Metohija“ elnevezése arra utalt, hogy eltérő világi és egyházi igazgatás alatt álló területről volt szó⁴, melyet ma Szerbián kívül Macedónia, Albánia és Montenegró határol. A rendkívül sűrűn – 175 fő/km² – lakott tartomány hét régióra és 30 nagyközségre⁵ tagolt.

Koszovó tipikus példája Délkelet-Európa multietnikus országainak. Ezek ugyanis a maguk nyelvi, etnikai, vallási sokszínűségükkel a hasonló szokásvilágon át szinte egy nagy balkáni családot alkotnak,⁶ mindamelllett azonban jelentősen különböznek egymástól: a Balkán etnikumai saját identitástudattal és eredetmítosszal rendelkeznek, ami magától értetődően kihat gondolkodásmódjukra és erkölcsi felfogásukra, ugyanakkor erősen befolyásolja, és nem egy esetben meghatározza politikájukat is.

A Balkán népei ugyanakkor – kevés kivételtől eltekintve – a történelem folyamán a Nyugattól számos tekintetben eltérő társadalmi – gazdasági – politikai fejlődésen mentek keresztül. A nyugati tendenciák – pl. az iparosodás, polgárosulás, stb. terén – lassan és megkéssve jelentkeztek, amely egy sajátos, félperiféria-pozíciót eredményezett számukra. A nemzetté válás folyamata is később indult, és a helyi nacionalizmusok nem a francia forradalom eszméiből, hanem a Johann Gottfried Herder nevével fémjelezhető etnikai-kulturális irányzatból eredeztethetők. E jellemzők együttesen határozták meg Koszovó történeti fejlődését, illetve határozzák meg nem egy esetben jelenlegi helyzetét is.

Koszovó (szerepének) történeti áttekintése (1989-1990, 1999)

E rövid történelmi tabló során csupán azokat a legfontosabb, kardinálisnak tekinthető sorsfordulókat emeltük ki, amelyek a tartomány mai helyzetének megértéséhez elengedhetetlenül szükségesek, és amelyek a szerb és albán lakosság együttélésének konfliktusforrásává váltak.

Szerbia – Koszovóval együtt – a keleti és nyugati kereszténység találkozásában fekszik, azonban míg előbbi a keleti rítus választásával a (szerb) ortodox egyházhoz

tartozik, utóbbi vallási összetétele meglehetősen kevert. A Balkán e térsége ugyanis a 15. századtól kezdődően egészen a huszadik század elejéig oszmán-török megszállás alatt állt, melynek egyenes következménye az iszlám vallás fokozatos térhódítása volt. Az oszmán uralom ugyanis folyamatos vallásváltással is együtt járt, amelynek eredményeként a koszovói albán lakosság nagy része ma muszlim, mindamellert nem elhanyagolható a tartomány nagyjából hatvanezerre becsült katolikus albán közössége sem, de előfordul köztük ortodox rítusú is.

Koszovóban már a középkor folyamán is éltek az akkoriban többnyire pásztornépként jellemzett albánok, akik ma a térség abszolút többségét – 92 százalékát⁷ alkotják. A szerbek a lakosság 5,3 százalékát teszik ki, túlnyomó többségben az ortodox egyházhoz tartoznak és csak elvétve található köztük muszlim.

Az albán-szerb konfliktus alapja a közös történelmi múltra, a törökellenes harcok idejére vezethető vissza. A két etnikum ugyanis alapjában véve eltérő választ adott az Oszmán hódításra. A szerbek a török hódoltság alatt – a 15. századtól kezdődően – észak felé vándoroltak, azaz fokozatosan elhagyták Koszovót. Az albánok maradtak, és megkíséreltek együtt élni a hódítókkal, amelynek során jelentős részük – mint már korábban említettük – vallást is cserélt.

Az albán etnikum, noha számos alkalommal felkelt a török uralom ellen⁸, megpróbált integrálódni az oszmán birodalomba és egy részük részt vett a megszállók oldalán a szerb lakosság alávetésében is, amelyből következően utóbbiak szemében a török apparátus részének számított. Természetesen az albán-szerb viszony megromlásában az albánok ellen vezetett rabló hadjárataikkal a szerbek is kivették részüket.⁹

Az 1389-es, a törökkel szemben vívott rigómezei ütközetből – relevanciáját és a jövőre gyakorolt hatását tekintve mindenképpen – a szerbek kerültek ki vesztesen. A küzdelem emlékéből a szerbek, akik a „gonosz” ellen, a „nyugati civilizációért” harcoltak, megalkották a maguk kollektív mítoszát. Így vált a Rigómező – Kosovo Polje – a szerb identitás és kultúra szimbólumává.

Zárójelben azért hozzá kell fűznünk, hogy a szerbeket vezető Lázár fejedelem özvegye, Milica, szerb seregekkel röviddel a Szerbia közép- és újkori sorsát meghatározó jelentőségű ütközetet követően ugyanezen „gonosz” oldalán harcolt a „Nyugat”, nevezetesen Zsigmond magyar király és későbbi német-római császár ellen.

A szerb és albán etnikum török alávetettsége röviddel az első világháború előtt ért véget, amikor Szerbia Montenegróval közösen „visszahódította” Koszovót, amely Szerbia, majd a második világháború után a jugoszláviai szerb tagköztársaságának lett része. Az 1945-ös párizsi békeszerződések megkísérelték a második világháború alatt bekövetkezett változások felszámolásával a Balkánt újrendezni, azonban szinte minden tekintetben az 1918-at követő időszakhoz tértek vissza¹⁰, ezért megnyugtató, tartós rendezést nem eredményezhettek.

Koszovó a második világháború után addigi besorolásától lényegesen különböző, autonóm státust kapott. A közelebről nem definiált „autonómia” jelzésértékűnek számított: az albánok kényszerasszimilációjára és re-szerbizációjára irányuló szerb törekvések kudarcot szenvedtek, és Belgrádnak új módszert kellett keresnie az „albán-probléma” megoldására.

A politikai egységnek tekintett Koszovó 1945-ös viszonylagos különleges státusza 1974-ben konkrét tartalommal lett megtöltve: az autonómia kiszélesítésével Tito a nemzetiségi súrlódásokat igyekezett tompítani. A legfontosabb hivatali pozíciókat azonban továbbra is Belgrádból delegált szerbek töltötték be, és Koszovó továbbra sem emelkedett a többi jugoszláv tagköztársaság szintjére. Lényegi eltérésként ugyanis a terület Szerbia része maradt, és a Vajdasághoz hasonlóan nem rendelkezett a kiválás jogával. Ezáltal tehát még elméleti szinten is kizárták a területi szuverenitás megszerzésének lehetőségét, vagyis az önálló, független államiság megteremtését.

Az 1974-es titoista alkotmány révén azonban Koszovó megkülönböztetett, köztársasághoz hasonló helyzetre tett szert¹¹, amely közvetlen képviselőket biztosított a legtöbb jugoszláv szervben¹² és jogi alappal szolgált az önrendelkezés kivívására irányuló törekvésekhez, vagyis egy független köztársaság megteremtéséhez.¹³ Kiszélesült a tartomány saját hatalmi központja és gazdasági övezete,¹⁴ bevezették második hivatalos- és tanítási nyelvként az albánt.

Tito 1980-ban bekövetkezett halálával azonban Jugoszlávia belső kohéziója jelentősen meggyengült, a „vezér” egyfajta sajátos jugoszlávizmus megteremtésére irányuló célja, vagyis az ország nemzetiségeinek relatív és korlátozott egyensúlyára való törekvés nem, vagy csak részben teljesült. Az etnikai viszonyok romlását kiválóan példázza, hogy már a következő évben, 1981-ben a túlerhelt oktatási viszonyok miatt diáktüntetésekre került sor Koszovóban, amelyek következményeként bevezették a rendkívüli állapotot.

A nyolcvanas évek második fele a szerb nacionalizmus reneszánszának időszaka, ekkor születik meg a szerb összeesküvés-elmélet egyik „alpműve”, amely elméleti alapként szolgált a nacionalista, homogenizációra törekvő, kommunista ország számára. A szerb Tudományos és Művészeti Akadémia állami intézetként egyengette 1986-os memorandumtervezetével Slobodan Milosevics útját a hatalomba.

A szerb író és politikus, Dobrica Cosic nevével fémjelezhető irat a szerbek koszovói albánok általi „szisztematikus üldözését”, „morális és fizikai terrorját” emelte ki, amely „a koszovói szerb lakosság genocídiumához” fog vezetni. Az albánok természetesen az írás összes felvetését cáfolták.¹⁵ Tény ugyanakkor, hogy a szerb népesség egy része a koszovói háborút megelőző húsz évben folyamatosan elvándorolt a tartományból, noha a szerb „hivatalos” adatok kétszáz ezres száma jelentősen eltúlzottnak tekinthető. A valóságban az elköltözők ennek nagyjából egytizedét teheték ki.

A koszovói szerb lakosság északi irányú, azaz Szerbia központi területe felé történő migrációja elsősorban gazdasági okokra vezethető vissza, amelyhez azonban politikai indíttatás is társulhatott. Igaz ugyan, hogy Koszovó számított Jugoszláv egyik legszegényebb régiójának és Szerbia északi részén sokkal több munkalehetőség kínálkozott, azonban a tartósan feszült politikai hangulat sem kedvezett a szerb kisebbség helybemaradására. Az elvándorlási tendenciát azonban csupán manipulatív szándékkal lehet „elűzésnek” nevezni, „népirtásnak” pedig még kevésbé. A folyamatok félreértelmezésében a szerb kormányzat propagandacélja nyilvánult meg kevésbé leplezett formában.¹⁶

Két évvel Milosevic a Szerb Kommunista Szövetség pártvezetőjévé történő megválasztását követően a nacionalista, egyúttal a „szerbesítést” előtérbe állító irányvonal erőteljesebbé vált, amely két albán vezető politikus menesztésében is kifejezést nyert.¹⁷ A koszovói albán közösség 1988–1989 folyamán demonstráció-sorozattal válaszolt. Az „ellenforradalmároknak” minősített tüntetők megbüntetése a tartomány autonómiájának megszüntetésével, illetve a rendkívüli állapot bevezetésével járt együtt.

Milosevic 1989. június 28-i, a rigómezei csata 600. évfordulóján tartott beszédében még konkrétabban fogalmazott. A küszöbön álló fegyveres erőpróba lehetőségének beharangozásán túl a tartomány rendkívüli jelentőségét emelte ki, lévén: „Koszovó hat évszázadon át inspirálta a szerb kreativitást, táplálta a büszkeséget” és tette Szerbiát „vereségében is legyőzhetetlenné”.¹⁸ Az „új csatákra” nem kellett sokáig várni, ugyanis röviddel Milosevic pártjának, a Szerb Szocialista Párt választási győzelmét követően a szerb dominancia-kísérlet etnikai polgárháborúba sodorta Jugoszláviát.

A Koszovó-háború és következményei; a státuskérdés jogi háttere

Koszovó jelenlegi megkülönböztetett státusa természetesen nem minden előzmény nélküli, ugyanis a tartomány már az 1999-es háborút megelőző időben is kísérletet tett a különutasság megteremtésére. Az autonómia felfüggesztését követően a koszovói albánok civil társadalmi és politikai intézmények komplett struktúráját építették ki, amelyeket az 1989 végén alapított, egy nemzetközileg elismert, semleges köztársaság megteremtése igényével létrejött Koszovói Demokratikus Liga (LDK) fogott össze. A szélesedő intézményi háttér és az erősödő politikai öntudat a jugoszláv/szerb szervezetekből való kirekesztettséggel társulva 1990-ben a „Koszovó Köztársaság” kikiáltásához vezetett, amely elméletben egyenjogúnak számított Jugoszlávia többi tagköztársaságával. A „Republike Kosova” továbbra is a jugoszláv állam, azonban Szerbiától elszakadt részének tekintette magát, amely függetlenségét a következő évben megtartott népszavazáson a – javarészt albán – lakosság több mint 90 százaléka is jóváhagyta. Szerbia természetesen mindkét politikai lépést semmisnek tekintette.

A délszláv „örökösödési-háború” folyamánként létrejött, javarészt Bosznia-Hercegovinára vonatkozó 1995-ös Dayton-egyezmény Koszovó kérdését kikerülte¹⁹, azonban a szerb-albán ellentét kiéleződése újfent napirendre került, amikor a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK: Ushtria Clirimtare e Kosoves²⁰) a passzív és békés, ámbátor eredménytelen ellenállást fegyveresen folytatta.

A koszovói politikusok is tempót váltottak: az Ibrahim Rugova által vezetett albánok a partikuláris, korlátozott autonómiával immár nem elégedtek meg, teljes mértékben el kívántak határolódni Milosevic államától, és átfogó autonómiával rendelkező, saját, független köztársaságot akartak kiépíteni. A szerb vezető a válsághelyzetet saját pozíciójának stabilizálására kívánta felhasználni, és ennek okán a konfrontáció-politika eszköztárához nyúlt, amelyben a rendőrségnek és a hadseregnek kiemelt szerepet szánt.

A szerb hadsereg és paramilitáris alakulatok által Drenica térségében elkövetett mészárlás egyik folyamánként, amelynek során 1998 márciusának elejétől július végéig legkevesebb 1000 albán civil lakos esett áldozatul,²¹ állandósultak a harci cselekmények a szerb csapatok és az albán UCK között.

Az ENSZ Biztonsági Tanács megpróbálkozott a helyzet békés rendezésével, határozatainak hangvételével fokozatosan alkalmazkodva az egyre élesedő helyzethez. Az 1199-es határozatában már a kényszerítő erő alkalmazásának lehetőségét is felvetette, amikor a régió békéjének és stabilitásának megtartása, illetve helyreállítása, vagyis az erőszakos cselekedetekkel való felhagyás, az albánokkal való tárgyalások megkezdése, az elűzöttek és menekültek visszatérésének engedélyezése érdekében „további lépések és járulékos intézkedések”²² meghozatalával fenyegette meg Szerbiát.

A határozatot a koszovói probléma egyik – a későbbiekben még tárgyalt – kulcsdokumentuma, az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya VII. fejezetére való hivatkozással hozták meg, amely a nemzetközi biztonság veszélyeztetése esetén legvégső esetben a katonai erő alkalmazását is lehetővé teszi. Oroszország azonban szinte azonnal megkérdőjelezte, hogy a határozat jogi alapon szolgálhat-e egy NATO-beavatkozás számára.²³

A megegyezést célzó, de sikertelennek bizonyuló Rambouillet-i tárgyalások lezárultát követően a NATO légicsapásai 78 nap alatt keresztülvitték azt, amit a tárgyalóasztal mellett nem sikerült elérni; a szerb katonai alakulatok elhagyták Koszovó területét. A szövetség további, tehát a beavatkozásra egyértelműen feljogosító határozat nélkül cselekedett, azonban az „Allied Force” fedőnevű légi hadművelet elérte egyik, minden valószínűség szerint legfontosabb célját, a szerb kormányzat albánokra gyakorolt negatív következményekkel járó uralmának felszámolását. A katonai intervenció természetesen nem vetett véget a nemzetiségek közötti konfliktusoknak, bár az albán menekültek jelentős része visszatérhetett hazájába, a tendencia megfordulásával most a koszovói szerb és roma kisebbség került hátrányos helyzetbe.

A katonai intervenció természetesen nem mehetett volna végbe az amerikaiak jóváhagyása és támogatása nélkül. Az Egyesült Államok állásfoglalása id. George Bush 1992-es „karácsonyi figyelmeztetése” óta egyértelműnek számított, amikor a délszláv konfliktus Koszovóra való kiterjesztése esetén háborúval fenyegette meg Belgrádot.²⁴ A koszovói háború azonban békeszerződés nélkül ért véget, mivel a Kumanovo-i dokumentumot a szerb csapatkivonás szentesítése eszközének, a kapituláció beismerésének sokkal inkább lehet tekinteni, mint sem a békés és jövőbemutató rendezés eszközének. Az ENSZ BT a koszovói kérdés másik kulcsdokumentumában, az 1244-es számú határozatában kísérelte meg a helyzetet rendezni és szabályozni. Ennek értelmében Koszovó 1999 óta ENSZ igazgatás, továbbá a NATO-vezette nemzetközi békefenntartó – „Kosovo Force” (KFOR) elnevezésű – erők fennhatósága alatt áll. Gyakorlatilag tehát egyfajta az ENSZ égisze alatt működő protektorátus valósult meg²⁵, amelyet az UNMIK (United Nations Mission in Kosovo: ENSZ Koszovó Misszió) megnevezéssel illeltek.

Az 1244-es számú határozat ugyanakkor nyitva hagyta a terület státuszának kérdését, és jogilag Koszovó továbbra is Jugoszlávia része maradt.²⁶ A státusz, vagyis Koszovó hovatartozásának kérdése ennél fogva mihamarább rendezésre – amely kérdésben szinte valamennyi érintett egyetért –, következképpen a határozat pedig módosításra, illetve kiegészítésre szorul. Az „átmeneti idő”, vagyis a jelenlegi nemzetközi irányítás intervallumát konkretizálni kell csakúgy, mint a rendelkezésben megállapított „lényegi autonómia” fogalmát és jelentéstartalmát. Ellenkező esetben a határozat eltérő értelmezésre ad lehetőséget, mint ahogyan ezt a jelenlegi helyzet is tükrözi.

Felül kell továbbá vizsgálni, hogy az albán önkormányzati intézmények elérték-e már azt a „demokratikus fokot”, amely esetben az ENSZ-nek át kell adni egy multietnikus kormányzatnak az irányítás lehetőségét. A legjobb megoldás természetesen egy új, nemzetközileg garantált és ellenőrzött határozat meghozatala lenne, minden lényeges kérdés és probléma szabályozásával.

A státuskérdést meghatározó további jogszabályok elemzésekor is alapvetően azt kell vizsgálni, hogy e jogi normák egyértelmű helyzetet teremtenek-e. Koszovó jelen állapotát a már említett 1244 (1999) számú határozaton kívül további négy – 1160 (1998), 1199 (1998), 1203 (1998), 1239 (1999) – ENSZ BT. határozat tárgyalja – amelyek a státuskérdést úgyszintén nyitva hagyják –, és további nemzetközi jogi, illetve egyéb egyezmények is érintik.

A mai Szerbia jogi elődjének számító Jugoszlávia külső határait az 1947-es párizsi békeszerződés, illetve az 1995-ös Dayton-i megállapodás rögzíti, míg az országok területi sérthetlenségének elvét az ENSZ Alapokmány I. fejezet 2. cikkely 4. bekezdése²⁷ szabja meg, mely utóbbiban lefektetett jogi normákra, mint általános érvényű rendezőelvre már az első, a 1160-as számú Koszovó-határozatban is úgy utalnak, mint a koszovói konfliktus megoldásának vezérfonalára²⁸.

A korábbi délszláv, és egyben valamennyi, az egyezményhez csatlakozó állam területi sérthetlenségének elvét az 1975-ös Helsinki Záróokmány is garantálta, amely a Biztonsági- és Együttműködési Értekezlet keretében szerződészerűen szabályozta az európai biztonság és stabilitás kérdését. A résztvevő országok alapvetően egyetértettek abban, hogy országaik határait *csak és kizárólag* a nemzetközi joggal összhangban, továbbá békés eszközökkel és megállapodás útján lehet megváltoztatni,²⁹ továbbá saját és a többi európai ország határait kölcsönösen sérthetetlennek tekintik.³⁰ Az ENSZ Alapokmány, illetve a Helsinki Záróokmány erőszaktilalmát az országok területi integritásának, továbbá politikai függetlenségének biztosítása érdekében a Párizsi Chartában³¹ 1990-ben újra megerősítették, utóbbi dokumentumból azonban a határok békés megváltoztathatóságának elve kimaradt.

Amennyiben tehát a Koszovó-kérdésben hivatkozási alapnak tekintett és gyakran hangoztatott nemzetközi jog elsődleges, illetve másodlagos jogforrásait vizsgáljuk, úgy ki kell mondanunk, hogy a legfőbb multilaterális megállapodások, illetve a biztonsági határozatok Jugoszlávia szuverenitását és területi sérthetlenségét garantálják.

Amennyiben az ENSZ határozatok mégis eltérő interpretációra adnak lehetőséget, illetve nem szolgálják a tényleges megoldást, úgy be kell ismerni, hogy szükséges, de nem elégséges részei a helyzetnek, amelynek egyértelművé tételéhez új határozat szükséges. Ugyancsak kérdéses, hogy melyik elv élvez prioritást: a politikai, vagyis az önrendelkezési jog, avagy a nemzetközi jogi, a területi sérthetlenség elve. Koszovói oldalról többnyire csak az elsőt szokás emlegetni, míg a szerbek magától értetődő módon a másodikat preferálják.

A helyzet kulcsa az ENSZ BT kezében van, de még ez a tanács sem dönthet „örökérvényűen”, ehhez ugyanis nincsen joga. Egy esetet leszámítva: amennyiben az ENSZ Alapokmány VII. fejezetére, vagyis a béke megőrzése és szavatolása szempontjára hivatkozik. Ezzel azonban a Biztonsági Tanács új fejezetet nyit a történelemben és egyben – felváltva a jaltait – egy új világrendet alapoz meg, amelyben az ENSZ BT dönt népek, országok és határok sorsáról.

Ilyen irányú döntés nélkül azonban csupán az érintetteknek, vagyis Szerbiának és Koszovónak kell egyezségre jutnia a tartomány sorsát illetően, utóbbinak is csak azért van lehetősége, mert a NATO tárgyalófélként ismerte el. A többi politikai szereplő, lett légyen az akár nagyhatalom, jogilag nem hivatott a terület státuszának eldöntésére. Azok az országok ugyanis, amelyek az ENSZ Chartát, a Helsinki, vagy Párizsi Megállapodást aláírták, ezzel az aktussal egyidejűleg Jugoszlávia (és ha jogfolytonosnak tekintjük, akkor Szerbia) szuverenitását is elismerték és garantálták.

A státuskérdés a különféle vélemények és álláspontok keresztjében

A tartomány végleges helyzetének kérdését a 78 napos háborút követően bár nyitva hagyták ugyan, de a nemzetközi ellenőrzés a terület Szerbiától való különállását erősítette meg, amelynek hagyománya a korábban már említett autonómia-formákban keresendő. 1999 azonban lényegi eltérést hozott: az 1244-es BT határozat ténylegesen is megszüntette a szerb államigazgatást, miközben megkísérelte a politikai helyzetet rendezni. Koszovó új berendezkedése egyben azt is jelentette, hogy többé már nem lehet visszatérni sem az 1990, sem pedig az 1999 előtti viszonyokhoz. Ez első-sorban nem azért nem lehetséges, mert – Szerbia jogfolytonossága ellenére – a két időszak délszláv állama már nem létezik. Az 1244-es határozat nemzetközi jogilag szentesítette az 1990 óta bekövetkezett változást, nevezetesen a koszovói öngazgatás kiépülését. Ezek a szervek ugyanis még az átmeneti állapotok ellenére is a függetlenségintézményeivé váltak.

Koszovó státusának kérdését ma már a legtöbb érintett le kívánja zárni, az egyedüli kivételt a hivatalos szerb tárgyalófél jelenti, amely a folyamat és a tárgyalások elhúzódásában érdekelt. Belgrád ugyanis tökéletesen tisztában van vele, hogy az idő neki dolgozik: minél távolabbra kerül ugyanis a megoldás lehetősége, annál inkább erősödik – részben a szerb propaganda hatására, amely utóbbira a későbbiekben még visszatérünk – a függetlenséget ellenzők tábora. A tartomány kapcsán ugyanakkor számos törekvés, cél és érdek csap össze, amelyek azonban nem egy esetben a nagyhatalmi reálpolitika leképeződéseinek, és kevésbé az „önrendelkezési jog” felkarolása eszközeinek tekinthetők.

Ellentétes preferenciák Koszovóban

A koszovói lakosság 92 százalékát kitevő albánok természetesen más célkitűzéssel rendelkeznek, tetteik más érdekek által vezéreltek, mint a tartomány szerb és egyéb kisebbségé. Mindazonáltal a többségi albán lakosság és politikai reprezentánsai körében is jelentős véleménykülönbség érhető tetten annak ellenére, hogy az albánok abszolút többsége a tárgyalások végcélját illetően a függetlenség és a teljes szuverenitás megteremtése mellett száll síkra.

Ebből a perspektívából magától értetődően következik, hogy minden olyan törekvést, amely Koszovót bármilyen formában is, de Szerbiához próbálja kötni, határozottan elutasítanak. A valóságban azonban e kompromisszum nélküli szemléletmód mögött némi „hajlékonyabb” megközelítés is kimutatható, amely egyelőre csupán annyit jelent, hogy a feltétel nélküli függetlenség álláspontjáról egy, a továbbiakban még definiálásra szoruló, másfajta szuverenitás irányába érezhető némi elmozdulás.³² Ez azonban könnyen lehet, hogy újra visszatér a korábbi merev szemléletmód-

hoz, amennyiben utóbbi megvalósíthatóságának lehetőségét a nemzetközi grémiumok, elsődlegesen pedig az Egyesült Államok folyamatosan „túlhangsúlyozzák”.

A koszovói politikai elit mindazonáltal a helyi, négy nagyobb szervezet által dominált pártszerkezet leképeződésének megfelelően árnyalja véleményét. A lényegi eltérés elsősorban a célul kitűzött függetlenség kivívásának sebességén érhető tetten, a fő törésvonal ennek megfelelően az LDK (Koszovói Demokratikus Liga) és a PDK (Koszovói Demokrata Párt) között húzódik. A Liga, a 2006-ban elhunyt első koszovói elnök, Ibrahim Rugova örökségéhez híven, a békés és fokozatosan történő átmenetet képviseli, amely során az ENSZ irányítás lépésről-lépésre és tárgyalásról tárgyalásra a tartomány függetlenségéhez vezet. Rugova első számú bizalmasa és utóda, a jelenlegi elnök Fatmir Sejdiu erőszakmentes politikáját limitáltan ugyan, de Belgrád is honorálja.

Az ellenzék vezetője és egyben Koszovó második legerősebb politikai szervezete az ex-UCK vezér, Hashim Thaci pártja. A PDK a státuskérdést a lehető legrövidebb időn belül kívánja megoldani és a teljes, nemzetközileg elismert függetlenség mellett foglalt állást, amely magától értetődően a Szerbiától való elkülönülést is magába foglalja. A Koszovó Jövőjéért Szövetség (AAK) a Liga koalíciós társaként – és a harmadik legerősebb politikai erőként – egyfajta kompromisszumos politikát folytat, azonban öndefiníciójuk, miszerint a Szövetséget a „legjobb patrióták” alkotják, nem hagy kétséget, hogy sokkal inkább a függetlenségi, mint sem a Szerbiával való megegyezéssel politikai hívei. A párt vezetője és egyben jelenleg a miniszterelnök posztját is betöltő Agim Ceku, egykori helyi UCK-parancsnok a 2004-es parlamenti választásokkor mint Rugova és Thaci közötti kompromisszumos jelölt egyensúlyozott, annak ellenére, hogy két évvel a koszovói háborút követően még a macedón-albán lázadóvezér, Ali Ahmet támogatója volt.

A civil mozgalomból párttá alakult ORA (Óra) Veton Surroi publicista vezetésével részben a „másik oldalon” található, azaz a függetlenség egyfajta feltételhez kötött, vagy szabályozott fajtájával számol, azonban a közvélemény előtt természetesen minden ezirányú véleménynyilvánítástól tartózkodik.³³ Az ellenzék részeként ugyanakkor a jelenlegi koszovói politikai rendszert nem tartja „igazi”, azaz többségi demokráciának, mivel szerinte a kormányzat hatalmát csupán a külföld, vagyis az UNMIK segítségével képes megtartani. Utóbbi saját irányítása fenntartásával ugyan, de megosztja a politikai feladatokat az ún. PISG-nek nevezett (Provisional Institutions of Self-Government: Ideiglenes Önkormányzati Intézmények) struktúrával, amely az elnökből, a miniszterelnökből, a 120 tagú parlamentből, a kormányból, továbbá az igazságszolgáltatás és a helyi önkormányzat intézményeiből áll.

Koszovó státusának megoldatlansága azonban az állampolgárok demokráciába vetett bizalmát is alááshatja, és a radikális megmozdulások erősödése bármikor kézzelfogható valósággá válhat. Egyre több csalódott koszovói albán ugyanis az UNMIK-missziót csupán a szerb elnyomást felváltó megszállásnak tartja. A 2004-es parla-

menti választások viszonylagos alacsony, 53,37 százalékos volta azt mutatja, hogy az állampolgárok jelentős része az ideiglenes politikai viszonyok mellett tartózkodik a véleménynyilvánítástól, illetőleg, hogy a társadalom nagyarányú olyan politikai tartalékkal rendelkezik, amely feltehetőleg elégedetlen a státuszfolyamat jelenlegi alakulásával, illetőleg a koszovói politikai rendszer nyújtotta kínálattal. Ez utóbbi állítást támasztja alá, hogy az ORA, amely az első, 2001-es parlamenti választásokkor még nem indult, 2004-ben ellenben 6,23 százalékkal bekerült a parlamentbe.

A kérdés az, hogy a társadalomban rejlő politikai potenciált ki, mely politikai erő és milyen céllal fogja kiaknázni akkor, amikor a státus megoldatlansága következtében a kritikusok száma fokozatosan növekszik. Ott, ahol a lakosság közel fele³⁴ munkanélküli és több mint fele napi két dollárnál kevesebből él³⁵, nem nehéz „radikalizálható elemeket” az utcára vinni, elegendő csupán 2007 februárjának – korábban már említett – eseményeire, az egykori UCK-vezető Albin Kurti által szervezett, mintegy 3000 fős demonstrációra gondolni.

A fő törésvonal mindazonáltal csakúgy, mint Koszovó-Szerbia viszonylatában, Koszovón belül is az albánok és a szerbek között húzódik. A helyi kisebbségek számára a 120 fős parlamenten belül 20 hely, ezen belül tíz mandátum a helyi szerbeknek van fenntartva, akik a pristinai kormányzatban egy miniszterrel is képviseltetik magukat.

A koszovói szerb politikát természetesen nagymértékben Belgrád határozza meg, hiszen előbbieik léte szinte az egyetlen valós igazolása annak a törekvésnek, amely a tartományt Szerbia részeként kívánja megőrizni. A szerb kisebbség a 30 nagyközséből négyben alkot többséget, ezért a státuskérdés kapcsán magától értetődően vetődött fel ezek Szerbiához való csatolása. Az etnikai viszonyok ily módon való rendezése, tehát egyfajta homogenizálás azonban nem, vagy csak részben lehetséges, ugyanis a négy körzetből csupán három, Leposavic, Zvecari és Zubin Potok található északon, vagyis Szerbiával szomszédos területen, a negyedik közigazgatási egység, Strpce viszont Macedóniával határos. Ezen kívül a terület felosztását jelenleg sem egyik nagyhatalom, sem pedig a finn különmegbízott, Ahtisaari javaslata sem támogatja. Utóbbi sokkal inkább a szerb kisebbség kiterjesztett védelmére helyezi a hangsúlyt, amely lehetővé tenné, hogy a szerb többségű nagyközségek megkülönböztetett kapcsolatot tartsanak fent Szerbiával. A terv a szerb önkormányzatokat szélesebbkörű jogosítványokkal ruházná fel, mint az albán közösséget, és egyfajta részautonómiát biztosítana számukra, amely jogi különállás a koszovói albánok jelentős része számára kevéssé tűnik elfogadhatónak.

A többi etnikai kisebbség a státuskérdés kevéssé érintett részét alkotják, azonban 2,7 százalékos arányuk révén egyedül nem is képesek azt érdemben befolyásolni. Mindezek ellenére azonban mind Pristina, mind pedig Belgrád részére zsarolási potenciált jelentenek és fontosságukat az is mutatja, hogy a parlamentben 10 hely van számukra fenntartva.³⁶

Belgrád motivációi

A hivatalos belgrádi szerb felfogás Koszovó jelen és jövőbeli helyét illetően természetesen a gyökeres ellentéte Pristina véleményének.³⁷ A kormányzat korábbi álláspontját 2006 szeptembere-októbere folyamán jogilag is szentesítette, amikor előbb egyhangú parlamenti határozat, később népszavazás útján elfogadta Szerbia új alkotmányát, amelynek preambulumban lefektetésre került, hogy „Kosovo-Metohija tartomány Szerbia területének integráns része”, amely ugyanakkor „szubsztanciális” autonómiával rendelkezik „Szerbia szuverén államán belül”. A 8. cikkely külön is kiemeli, hogy a Szerb Köztársaság területe egységes és oszthatatlan, amelynek határai sérthetetlenek.³⁸

Ez a határozottan megfogalmazott, a szerb „önrendelkezési jognak” megfelelő deklaráció alkotja a szerb politikusok tárgyalási alapját, amelynek következtében természetesen nem lehet csodálkozni az álláspontok gyökeres szembenállásán. A kérdés ennek ismeretében úgy is felvethető: mely önrendelkezési jog élvez prioritást, az albán, vagy a szerb? Ki képes hatékonyabban és főleg átütőbben saját kizárólagos érdekei képviselőjére?

A szerb parlament 2007 februárjában határozat formájában összegezte választát Martti Ahtisaari rendezési-tervezetére, amelyben a jogvédő-jogsértő felfogás dominált. Belgrád ugyanis utolsó mentsvárként önmagát a „szerződéses öre” pozíciójába helyezve a nemzetközi jog elveihez ragaszkodva, ezen joggal összhangban álló, tárgyalásos rendezés mellett szállt síkra³⁹. A szerb hivatalos pozíció természetesen érthető, előszeretettel a Helsink-i megállapodásra, illetve az 1244-es határozatra, mivel ezek garantálják az ország területi integritását és szuverenitását, és erről az oldalról megközelítve tartják az ENSZ különmegbízott javaslatát a nemzetközi jogi elvekkel ellentétesnek.

A nemzetközi szerződések „örzójének” szerepe azonban nem tűnik túl célravezetőnek: ez ugyanis mindig a vesztes stratégiája. Hiába hivatkozott példának okáért Magyarország a második világháborút követő béketárgyalások folyamán az Atlanti Chartában, továbbá az ENSZ Alapokmányban lefektetett „önrendelkezési”, illetve alapvető emberi jogi elvekre, *valódi* kompromisszumot tartalmazó álláspontját nemcsak a nagyhatalmak, még a szomszédos országok sem vették figyelembe. Ne feledjük: ahogy egykoron Magyarország, úgy 1999-ben Szerbia is katonai vereséget szenvedett.

Belgrád ugyanakkor folyamatosan saját tárgyalókészségét hangsúlyozza, amelyet a szerb parlament 2005. november 25-i, Koszovó státuszának megoldását célzó határozatban is kifejeztek, utalva természetesen rá, hogy bármilyen „kikényszerített” rendezést „illegitimnek, illegálisnak és érvénytelennek” tekintenek, és amely mindezen felül a régió stabilitását is veszélyeztetné, veszélyes precedenst teremtve más, közelebről nem definiált kisebbségek számára.⁴⁰ Mindebből következően a

különmegbízott tervét elfogadhatatlannak minősítették, sőt, Ahtisaarit az „albánok emberének” tartva új nemzetközi tárgyalópartner kinevezését szorgalmazták.⁴¹

Természetesen a hivatalos, vagyis a kormányzati-államfői megnyilatkozásokat több szempontból árnyalni lehet csakúgy, mint az egyes politikai pártok álláspontját. A szerbiai töréspont azonban mindenképpen a kormányzati-hivatalos, illetve az informális közvélekedés között húzódik, hiszen míg az előző szilárdan ragaszkodik a fentebb már kifejtett nézetrendszerhez, addig – elsősorban értelmiségi – magánbeszélgetéseken általában mindenki elismeri, hogy Koszovó elveszett Szerbia számára. Sőt, olyan vélemények is megfogalmazódnak, amelyek kimondottan öröndetesnek tartják a tartomány leválását, mondván Koszovó „fekete lyuk”, amelyet képtelenség az egyébként is gyengélkedő szerb gazdaságnak finanszírozni. Mindazonáltal a nyilvánosság előtt szinte senki sem hajlandó – szinte hazaárulással felérő megbélyegzés terhe végett – álláspontját képviselni, ha mégis, akkor azt rögtön visszavonja. A politikai elit véleménykülönbsége mindazonáltal elég széles spektrumon mozog, a két végpontján a radikális Tomislav Nikolic, illetve a liberális Cedomir Jovanovic által irányított szervezetekkel.

A szerb belpolitika legerősebb pártjának 2003 óta a Szerb Radikális Párt (SRS) számít, amelynek háborús bűnösséggel vádolt alapítója, Vojislav Seselj hágai vizsgálati fogsága miatt az ideiglenes vezető, Tomislav Nikolic „gondoskodott” 2006-ban nevezetes kijelentésével a koszovói nyugalom megzavarásáról, amikor a tartomány akár fegyveres erővel való megvédését is kilátásba helyezte. A nyilatkozataiban a radikálisokkal kacérkodó, egyébiránt a Szerb Demokrata Pártot (DSS) alapító miniszterelnök, Vojislav Kustunica, illetve az államelnök Boris Tadic, aki egyben a reform- és nyugatorientált liberális szervezetet, a Demokrata Pártot (DS) is vezeti, Koszovó függetlenségének még csak a felvetését is határozottan elutasítják. A pólus másik oldalán a Cedomir Jovanovic által vezetett Liberális Demokrata Pártnak (LDP) nehéz helyzetben van, amennyiben a Koszovó-tabut át akarja törni. Minden valószínűség szerint ők számítanak ugyanis az egyetlen olyan szerbiai politikai erőnek, amely hivatalosan is elismeri a tartomány függetlenségi törekvését.

Az elsődlegesen identitás-történeti szempontból, ugyanakkor az UNESCO-védelem alatt álló művészettörténeti emlékekben való gazdagsága okán is a „Szerbek bölcsőjeként” értelmezett Koszovó elvesztése ellen nem csupán a radikális erők tiltakoznak. A szerbiai szerb lakosság körében ugyanis, részben az új alkotmánynak a társadalomra gyakorolt hatása, részben a politikai elit sikeres médiakampánya révén megfordult a trend. Amíg ugyanis Koszovó függetlenségét 2005-ben a szerbek 87, 2006 júliusában már csupán 74 százaléka utasította el,⁴² addig a téma „csúcsrájáratása” után, 2006 novemberétől 2007 márciusáig a függetlenséget elfogadók aránya 50-ről 25 százalékra csökkent.⁴³

Ezért az ún. Rigómező-mítoszt egyre nehezebb csupán a szerb politika propagandaszekrényének tartani, hiszen egyfelől mélyen gyökerezik a szerb történelmi-politi-

kai hagyományokban, másfelől pedig a társadalom egyes rétegeinek egyre növekvő arányára gyakorol hatást.

Amennyiben a tartomány Belgrád ellenzése mellett is elnyeri függetlenségét, reális esély van arra, hogy a radikális párt – megtámogatva a szerb szocialistákkal, akikkel a parlamentben egyébként is szövetséget alkotnak – a lakosság jelentős részét erőszakba torkolló demonstrációkra bírhatja rá, úgy Szerbiában, mint Koszovóban. Ebben az esetben döntő tényező lesz, hogy a szerb fegyveres erők a demokrácia, avagy az alkotmányban is rögzített oszthatatlan állami egység védelme mellett kötelezik-e el magukat. A probléma komolyságát jelzi, hogy az államelnök, aki egyben a hadsereg legfőbb parancsnoka is, mindenesetre jelezte, hogy Koszovó egyoldalú leválasztása esetén a haderő nem fog beavatkozni.

Az albán és szerb tárgyalófél hivatalos álláspontjának összeegyeztethetlensége mindazonáltal a jelen körülmények között feloldhatatlannak látszik és ez nagymértékben meghaladtotta tette a korábban Belgrád által javasolt, de az új szerb alkotmánnyal is egybeeső, „autonómiánál több, függetlenségnél kevesebb” elvi alapot.

Ellenérdekelt nemzetközi rendezési javaslatok

Koszovó sorsának alakulására a két szorosan érintett etnikumot leszámítva alapvetően hat ország illetve országok feletti szervezet igyekszik a rendezés reményében hatást gyakorolni. Alapvetően azonban két, egymástól merőben eltérő rendezési elv feszül egymásnak: az egyik kimondva – kimondatlan, a koszovói albánok önrendelkezési jogának elismerése mentén sorakoztatja érveit, míg a másik a nemzetközi jogra hivatkozva, valójában egy láncreakációszerű folyamattól tartva saját belbiztonsági, illetve nagyhatalmi érdekeit szem előtt tartva vesz részt a megoldás kialakításában. Természetesen az egyéni érdekérvényesítés az első kategóriába tartozó „döntéshozók” egy részét is befolyásolja, illetve megosztással fenyegeti.

Szerbia minden reményét *Oroszország* jelenti, amelynek vezetése az elnöktől az ENSZ-nagykövet Vitalij Csurkinon át Szergej Lavrov külügyminiszterig egységes, kifejezetten szuverenitásellenes agendát visz, és Koszovó leválasztásában a második világháború „eredményeinek” revízióját látja. Az oroszok a szerbekhez hasonlóan a nemzetközi jogtól való eltérést, ennél fogva az egyoldalú és kikényszerített megoldást határozottan elutasítják, lévén mindez a regionális stabilitást veszélyeztetné, ugyanakkor kényelmetlen precedenshez vezethet. Természetesen, amikor Moszkva Európát félti, *Oroszországra* (is) gondol, hiszen ha jóváhagyólag dönt, akkor kínos helyzetbe kerülhet Csecsenföldön, de újra kellene gondolnia akár a Transnyisztriával, Abháziával, illetve Dél-Oszétiával kapcsolatos állásfoglalását is.

Mindazonáltal az orosz megfontolások mögött más is meghúzódhat a háttérben. Putyin már csak a pánszláv hagyományok végett sem hagyhatja, hogy Szerbia érde-

kei vereséget szenvedjenek Washingtonnal és az EU-val szemben, arról nem is beszélve, hogy egyfelől Belgrád kiemelten fontos beruházási övezet Moszkva számára, lévén csak az utóbbi két évben 10 milliárd dollárt fektettek be az országban, másfelől pedig Szerbián és Montenegrón keresztül az adriai-térség egy részére is befolyást gyakorolhat.

Az orosz vétó lebetgetése mögött tehát számos motívum húzódik meg, alkalmazásának lehetősége azonban kétségessé teszi egy új ENSZ BT dokumentum létrejöttét csakúgy, mint ahogyan feltehetően megakadályozta volna a koszovói háborút megelőzően is a beavatkozásra egyértelműen felhatalmazó döntés létrejöttét is. Moszkva az 1244-es határozatban foglaltak teljesülésének felülvizsgálatára, és egyben az albán-szerb tárgyalások folytatására, közvetve pedig a gyors döntés elodázására helyezi a hangsúlyt.

Az ugyancsak ENSZ BT-tag *Kína* is Putyin felfogását osztja, amikor egyfelől az ENSZ-határozatokban foglaltakat, másfelől az időben nem behatárolt diplomáciai, azaz tárgyalásos, az albán és a szerb érdekeket egyaránt figyelembe vevő megoldást szorgalmaz. Kína azonban a nemzetközi szövetségnek jelentősebb szerepet szánna, amely teljesen érthető, hiszen egy új döntésben egyfelől saját szerepe is jobban ki-domborodna, másfelől pedig a régió stabilitása is szélesebb alapokra épülhetne.

Oroszország ellenpólusának a rendezési elképzeléseket illetően az *Amerikai Egyesült Államok* számít. A Bush-adminisztráció preferenciáit leginkább a demokrácia – stabilitás – integráció hármas vezérelvével lehet összegezni, amelynek értelmében elsősorban Koszovó demokratizálódási folyamata folytatása, a térségben betöltött geopolitikai helyzete okán annak stabilizálása, illetőleg a tartomány Európai Unió, továbbá euró-atlanti csatlakozásának előmozdítására helyezi a hangsúlyt.⁴⁴ Mindez természetesen a diplomácia nyelvén azt is jelenti, hogy a média által a koszovói függetlenség első számú letéteményesének kikiáltott USA nem tiltakozna annyira a tartomány önállósulása esetén, hiszen a fenti célkitűzések a koszovói albán lakosság szempontjából elsősorban a terület Szerbiáról való leválása esetén megvalósíthatók.

Az amerikaiak a „végérvényes” megoldás érdekében kívánják meggyőzni mind a tárgyalófeleket, mind pedig Moszkva konstruktív szerepének kihangsúlyozásával az oroszokat az albánok szempontjából pozitív döntés meghozatalára, melyet 2007 nyaráig, esetleg az év végéig kivitelezhetőnek tartanak. Mindezért természetesen támogatják az Ahtisaari-tervet, „konstruktív” magatartást elvárva Szerbiától.

Természetesen a békés és egységes Európa koncepciója mögött nem elhanyagolható amerikai reálpolitikai érdek is meghúzódik, arról nem is beszélve, hogy a meglehetősen egyoldalú albán orientáció a szerbek lehetséges ellenállása, illetőleg Európától való elfordulása esetén sokkal inkább a kontinens megosztásának irányába hat. Nem elhanyagolható ugyanis röviddel az amerikai elnök albániai látogatása, és az ország katonai szempontú felértékelése előtt az a szempont sem, amely szerint a szilárd balkáni pozícióra törekvő USA számára az egyébként Amerika-szimpati-

zans, de kevésbé militarista-beállítottságú anyaországi albánok sokkal könnyebben meggyőzhetők bármilyen létesítmény szükségességéről, amennyiben a szomszédos Koszovóban a „rokonok” számára kedvező döntés születik.

Az *Európai Unió* természetesen a Koszovó-problematikát megkülönböztetett figyelemmel kíséri. Egyfelől biztonságpolitikai okokból egyáltalán nem lényegtelen, hogy a közösség határai mentén válságzóna található, másfelől pedig, amennyiben az Unió az oly sokat és sokhelyütt hangoztatott globális szerepnek ténylegesen is meg akar felelni, rendelkeznie kell a térségre vonatkozó rendezési tervvel. Az EU hivatalos szervei azonban egyöntetűen az ENSZ különmegbízott javaslatát támogatják, lévén „B”-terv egyébként sem létezik.

Brüsszel Koszovó státusának rendeződése után, tehát a végrehajtási fázisban is kiemelt szerepet szánt magának a demokratikus standardok kiépülésének figyelemmel kísérése, illetve az UNMIK-kal való kooperáció során, természetesen az ENSZ BT-vel és annak határozataival szoros együttműködésben, amelyre vonatkozó szándékát a legújabb bővítési stratégiájában is kiemelte.⁴⁵ A közösség egyébiránt a rendezési folyamatot is megkísérelte állandó kontroll alatt tartani. E célból az Európai Tanács Stefan Lehne személyében európai megbízottat nevezett ki 2005 novemberében a terület státusának megállapítási folyamata rendszeres nyomon követése érdekében. Ugyanebben az évben az Európai Bizottság helyzetjelentésben foglalta össze az addigi eseményeket. Ebben az első koszovói jelentésben a Bizottság kiemelte, hogy egyik tárgyaló fél, tehát sem a szerbek, sem pedig a koszovói albánok nem konstruktív módon tárgyalnak, amelynek következtében nem várható kölcsönösen kielégítő, kompromisszumos megoldás.⁴⁶ Ennek ellenére az Európai Tanács a következő évben Európai Partnerségi Megállapodást kötött az akkor még Szerbia és Montenegrónak nevezett állammal, melybe Koszovót is belefoglalták.

A 2006 novemberében közzétett – korábban már említett – bővítési stratégiában a szerb politika Koszovóra vonatkozó szavahihetőségének helyreállítását, valamint a konstruktivitást írták elő Belgrádnak, Szerbia „európai” jövője céljából,⁴⁷ de Koszovó számára is „ajánlásokat” fogalmaztak meg a multietnikus demokrácia kiépítésére, illetve a kisebbségi jogok alkotmányjogi biztosítására vonatkozólag.

Az Unió döntéshozó szervei, továbbá Nagy-Britannia és Németország által is egyetlen alternatívaként javasolt, nemzetközileg ellenőrzött és korlátozott szuverenitás, amely a gyakorlatban részben a jelenlegi helyzetet szentesítve egyfajta kvázi függetlenséget jelent, annak ellenére megosztja a közösséget, hogy mindenkinek tisztában kell lennie azzal, hogy a Koszovó-háborút követően Belgrád és Pristina között megkezdett tárgyalások nem vezettek eredményre. Azok az uniós tagállamok ugyanis, ahol jelentős számban élnek autonómiára, a nemzeti önrendelkezési jogaik érvényesítésére törekvő kisebbségek, így Spanyolország, Görögország, Románia, egyfelől meglehetősen szkeptícizmussal szemlélik a státusfolyamatot, másfelől pedig a kialakult határok újrendezésétől óvnak.

Az Európai Unió mindazonáltal nehéz helyzet elé került: egyfelől az 1244-es számú, a területi sérthetlenséget garantáló ENSZ BT határozatra, mint rendezési alagra hivatkozik, másfelől viszont a különmegbízott rendezési javaslatát osztja, amely Koszovó különállását szentesíti. Bonyolítja az ügyet, hogy a közösség teljesen ellenérdekelt a státusfolyamat felgyorsításának amerikai szándékában, hiszen ha az Unió valóban át akarja venni, vagy ki akarja egészíteni a kéksisakosok jelenlétét, ahhoz egyfelől ENSZ BT határozat, másfelől pedig olyan közösségi döntés szükséges, amely a jövő uniós katonák biztonságát garantálja, ugyanakkor nem terheli meg túlzottan az EU költségvetését.

A státusfolyamatban az egyik legkiemeltebb szerepet az *Egyesült Nemzetek Szervezete* és rendkívüli megbízottja játszotta. Ahtisaari legutolsó jelentésében, kitarva a részleteiben már február óta ismert elképzeléséhez, ajánlások formájában ugyan, de igen határozottan fejtette ki álláspontját, amelyben az UNMIK adminisztráció hatékonyságának bírálata mellett Koszovónak nemzetközileg felügyelt függetlenséget javasolt, és a tartomány Szerbiába való re-integrációja ellen érvelt.⁴⁸ A Ban Ki Moon ENSZ főtitkár által is támogatott, „egyetlen életképes variánsnak” tartott terv azonban a deklarált konszenzus-orientáltsága ellenére kimondottan egyoldalúnak tűnik, mivel – a tárgyalások sikertelenségének megállapítása mellett – csupán az egyik, nevezetesen a koszovói albán fél álláspontját veszi figyelembe.

A Koszovó-háború óta a KFOR által a tartományban a békét fenntartó *NATO* is Ahtisaari álláspontját osztja a térség jövőjét illetően. A szervezet tartós reprezentációval számol, egyúttal elutasít minden olyan kísérletet, amely a státusrendezés politikai folyamatát erőszakosan kívánja befolyásolni. A *NATO* vezetése ellenben nem osztja az USA a tárgyalások felgyorsítására irányuló szándékát, Jaap de Hoop Scheffer főtitkár sem ezt, sem pedig a folyamat szükségtelen fékezését sem támogatja.⁴⁹

A KFOR-erők jelenléte azonban Koszovó szuverenitása létrejötte esetén is rendkívüli fontossággal bír, hiszen bármilyen döntés is születne – és ebben az esetben a folyamat prolongálása is döntés –, nemzetközi rendszabályozó szervre az etnikai ellentétek kiéleződésének lehetősége, illetően az esetleges döntés végrehajtása miatt is még sokáig szükség lesz.

A jövő perspektívája: EU tagság alternatíva nélkül?

Koszovó státusáról való döntés alapján véve határozza meg a tartomány jövőjét. Az euró-atlanti közösségben általánosan elfogadott vélekedés szerint, elsősorban abban az esetben, ha a döntés a leválás valamilyen formájában válna tetten érhetővé, Koszovót és Szerbiát fokozott mértékben kell az Európai Unióhoz kötni.⁵⁰ Ez az arány azonban az Európai Partnerség irányából egyre inkább a teljes jogú uniós tagság felé tolódik el akkor, amikor az európai közösség szakértők szerint teljesítőképes-

sége határára érkezett.⁵¹ A két, teljes jogú tagságra törekvő politikai egység törekvését ezzel szemben az EU nemcsak formálisan támogatja, hanem stratégiai fontosságú dokumentumaiban⁵² meg is erősítette. Indoklásként többnyire a térség biztonságát és stabilitását, továbbá a demokratizálódási folyamat folytatását szokás megjelölni, amelynek megvalósítása érdekében azonban sajnálatos mód az Unió olykor saját, konkrétabb és kézzelfoghatóbb érdekei ellen cselekszik.

Koszovó még Jugoszlávia részeként is annak legszegényebb területe volt, amely a többi tagköztársaság anyagi újraelosztásban megnyilvánuló segítségével nélkül nem lett volna képes fennmaradni. A helyzet ma sem sokat változott: az infrastrukturális bázis hiánya nehezíti az önálló gazdaság megerősödését, amelynek következtében a külkereskedelemre utalt ország kereskedelmi mérlege alacsony termelékenység és a korábban már említett magas munkanélküliség mellett rendkívüli mértékben deficités.⁵³ A háború utáni évek konjunktúrája, amely főleg a nemzetközi szervezetek, illetve a külföldi albán diaszpóra beruházásainak volt köszönhető, jelentősen lefékeződött.

Az uniós tagság „lebegtetése” azonban, amellyel Brüsszel a szerb-albán megbékélés eszközeként számol, konkrét időpont nélkül nem több mint meglehetősen felelőtlen ígéretés, amely meghiúsulás esetén aláássa az Unió szavahihetőségét, és mind Koszovót, mind Szerbiát „Európán kívüli”, előbbit esetlegesen amerikai vagy török, utóbbit orosz orientációra ösztönöz, teljesülés esetén pedig jelentős gazdasági erőpróba elé állít.

A meglehetősen fejletlen balkáni államok számára a közeljövőben „beláthatatlan” EU-Tagság helyett sokkal inkább hasznos lenne alternatív megoldások keresése, amely a regionális és bilaterális együttműködésektől a szomszédságpolitika valamely típusáig terjedhetne. A közvetlenül érintettek szemléletmódján is változtatni kellene, hiszen minden országnak, így a Balkán államainak is saját érdekük, hogy modern, verseny- és működőképes, egyszóval élhetőbb feltételeket és körülményeket teremtsenek, amelynek előmozdítását természetesen az EU – amennyiben erőforrásai ezt lehetővé teszik – messzemenőig támogatja. Az uniós tagság, mint végcél ugyanakkor nem válhat kizárólagossá, nem lényegülhet az átalakulás egyedüli mozgatórugójává. Ebben az esetben ugyanis a Brüsszelhez való tartozás öncéllá válik, és a minden áron való társulás révén elvesz a lényeg, az országok belső, európai szemléletmódot tükröző átalakulása.

A Vajdaság lesz a második Koszovó?

A koszovói probléma Szerbia számára kedvezőtlen megoldása nemcsak az egész régió stabilitására jelenthet veszélyt, de felgyorsíthat, sőt visszafordíthatatlanná tehet egy olyan folyamatot, amelynek az albánokat leszámítva az összes nemzetiség⁵⁴, de kiváltképpa Vajdaságban élő magyarkisebbség is a kárvallottja lehet.

A két terület, a Vajdaság és a Koszovó sorsa számos hasonlóságot mutat: egyaránt Szerbia multietnikus részét képzik, és az autonóm státusukhoz vezető folyamat is nagyjából hasonlóan alakult. Mindazonáltal míg Koszovóban a szerbek kisebbségben élnek, addig a Vajdaságban ők alkotják a többséget. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, az új szerb alkotmány elsősorban az előbbire fókuszál, és a következésképpen lazábban kapcsolódó Vajdaságot nem tekinti a szerb territórium integer részének.⁵⁵ Lényegesen eltér egymástól a két régió fejlettsége is: az északi terület magyar kisebbség számára kedvezőtlenül alakuló gazdasági helyzete⁵⁶ ellenére még mindig a Vajdaság a legfejlettebb része Szerbiának.⁵⁷ Ebből, illetve a koszovói gazdaság önfenntartó képességének hiányából az is következik, hogy a Vajdaság jelentős mértékben finanszírozza Koszovót.

Az északi tartomány politikai-nemzetiségi viszonyai ez időtájt viszonylag nyugodtak, bár az etnikailag motivált kisebbségellenes támadások időszaka csak részben a múlté. Annak ellenére, hogy az újabb történések kevesebb publicitást kapnak, mint 2003-2004 eseményei időről-időre sor kerül a magyar kisebbség ellen irányuló atrocitásokra, amelyek azt mutatják, hogy a régióban állandósult a nemzetiségek közötti feszültség.⁵⁸

A korábbi atrocitások magas száma szoros összefüggésben állt a megoldatlan koszovói helyzettel. A délszláv konfliktus által előidézett szerb migráció alapvetően változtatta meg a tartomány etnikai összetételét: a 2005-öt megelőző időszakban 300-500 000, túlnyomó többségében szerb nemzetiségű menekült érkezett a Vajdaságba,⁵⁹ és Koszovó szuverenitásának hivatalos elismerése esetén reális forgatókönyvként a tendencia folytatódásával és felerősödésével kell számolni.

Az ENSZ különmegbízott megoldási javaslata sajnálatos mód nem tért ki sem ezen alapvető összefüggés érintésére, sem az etnikai arányok megváltozásából fakadó következmények levonására. Szakértői becslések szerint a – jelenleg 290.000 főt számláló – délvideki magyar etnikum az elmúlt 15 évben 75-100.000 főt⁶⁰ veszített részben az ellene irányuló atrocitások következtében, amelyek elsődlegesen – az elmenekült szerbek „revansaként” – akkor jelentkeztek, amikor Koszovóban az albán-szerb konfliktus eszkalálódott. A magyar lakosság ennél fogva könnyen a státusfolyamat vesztese lehet, és Koszovó kiválását követően Szerbia legnagyobb kisebbségévé, egyben a radikális erők célpontjává válhat.

Az albán terület és a Vajdaság sorsa tehát szervesen összefonódik, amelyből kifolyólag a két tartomány kérdését is együttesen kellene kezelni. Mindebből logikusan következik, hogy a magyar külügyminisztérium „elkülönített” témakezelése⁶¹ teljesen hibás.

A magyar kormánynak jelen helyzetben minden erejével azon kellene lenni, hogy a koszovói rendezésbe bevonja a Vajdaság kérdését. Nemzetközileg garantált egyezmény – ENSZ BT határozat – esetén nyílhatna rá némi esély, hogy a vajdasági etnikai arányok ne változzanak meg döntően, illetve, amennyiben a koszovói szer-

bek elvándorlása etnikai összeütközésekhez vezet és tömeges, a Vajdaságból történő elvándorlást indukál, úgy a nemzetközösség idejekorán képes legyen kezelni a kérdést. Jelenleg ugyanis egyetlen ország, sem hazánk, de még az EU sem lenne képes tartósan megoldani egy több százezres menekülttömeg fogadását. Ha Magyarország, a magyar kormány nem lép fel kezdeményezőleg, más nem fogja helyette megoldani a feladatot.

A Koszovó előidézte túlfűtött hangulat természetesen csak fokozza Belgrád Vajdasággal kapcsolatos érzékenységét, amelyet mi sem példáz jobban, mint amikor Andreas Zobel helyi német nagykövet az óta már visszavont, Magyarország Vajdaság esetleges visszakövetelhetésére tett kijelentését⁶² követően, Szerbia azonnali magyarázatot kért Berlintől.

Epilógus

Koszovó esetében minden érintett felet kielégítő, ennél fogva *optimális* megoldás nem létezik. Olyan döntés tűnik ezért célszerűnek, amely a problematikát *reális* lehetőségeket keresve oldja meg, azonban a jelen helyzetben számos *valószínű*, illetve kevésbé valószínű rendezési variáns jöhet létre. A Belgrád és Pristina közötti kompromisszumképeség hiánya azt eredményezte, hogy a terület hovatartozásáról, jövőbeli státusáról egy nemzetközi szervezet készül dönteni. Ez azt is jelenti, hogy amennyiben Oroszország Kína segítségével az Ahtisaari-javaslatot nem torpedózza meg, létrejön a Balkán második albán állama. Az ENSZ BT határozat azonban akár el is maradhat, mivel a döntéshozói jogkörrel rendelkező tagok álláspontja sem egységes.

Az a rendkívül ellentmondásos helyzet állt tehát elő, hogy amennyiben Koszovó irányításáról Belgrád továbbra sem mond le, a terület a helyzettel egyre elégetlenebb és következésképpen frusztráltabb albánok végett potenciális veszélyforrás marad, ugyanakkor egy egyoldalú, a szerbek számára kedvezőtlen döntés esetén Szerbia – és annak kiábrándult, radikális erői – jelenthetnek biztonsági kockázatot. A régió stabilitása, továbbá multietnikus kultúrája megőrzése azonban nemzetközi kényszerítőerővel bíró határozatot feltételez, amelynek a Vajdaság etnikai arányaira is illene tekintettel lenni.

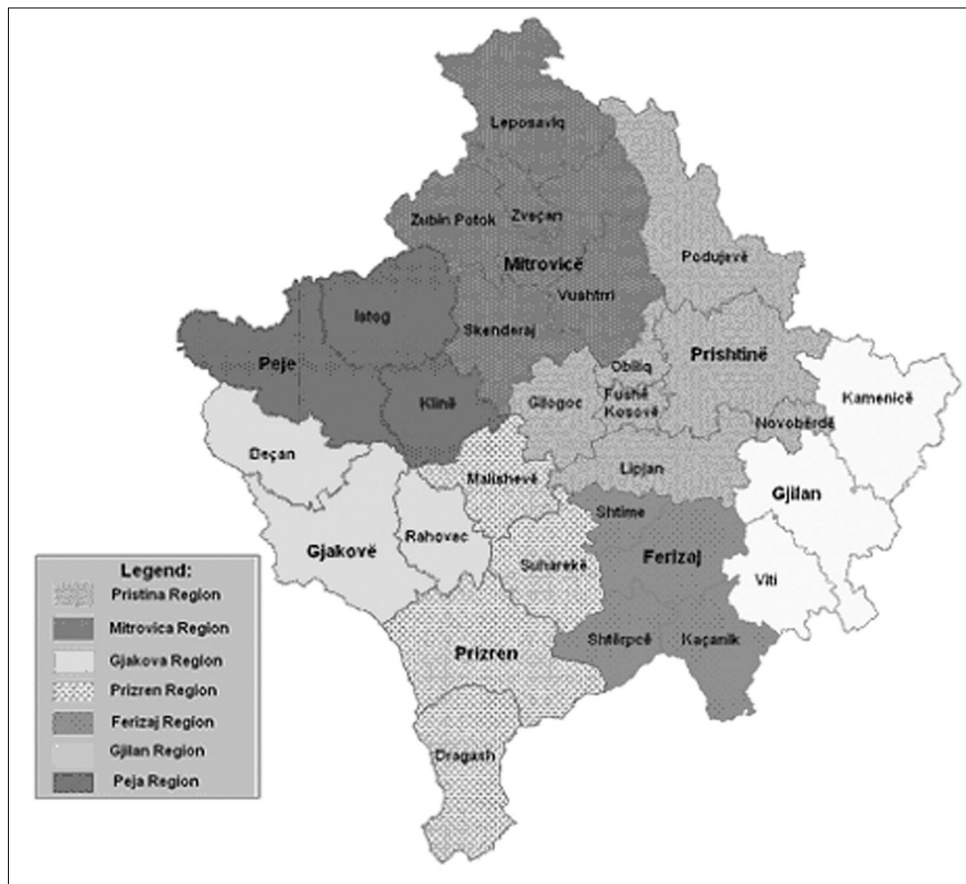
A Tito halálát követő időszakhoz hasonlóan jelenleg Szerbia Európa „beteg embere”, amely történelme folyamán ismét válaszút elé érkezett: dönthet az Európához való szorosabb integrálódás, illetve az attól való eltávolodás és új orientáció keresése mellett. Az első variációhoz azonban Belgrádnak el kell engednie Koszovót. Úgy tűnik ugyanis, elérkezett annak a szűklátókörű politikának a börtje, amely gyakorlatilag a 20. század elejétől semmit sem tett az albán lakosság állampolgári lojalitásának megnyerése érdekében.⁶³ A legnagyobb rendezési valószínűséggel ennél fogva jelenleg az a diplomáciai körökben egyre gyakrabban hangoztatott scenárió ke-

cseget, hogy amennyiben az ENSZ nem hoz döntést, az Egyesült Államok unilaterálisan fogja elismerni Koszovó függetlenségét, amelyhez viszont európai szövetségei jelentős része társulását is várja.

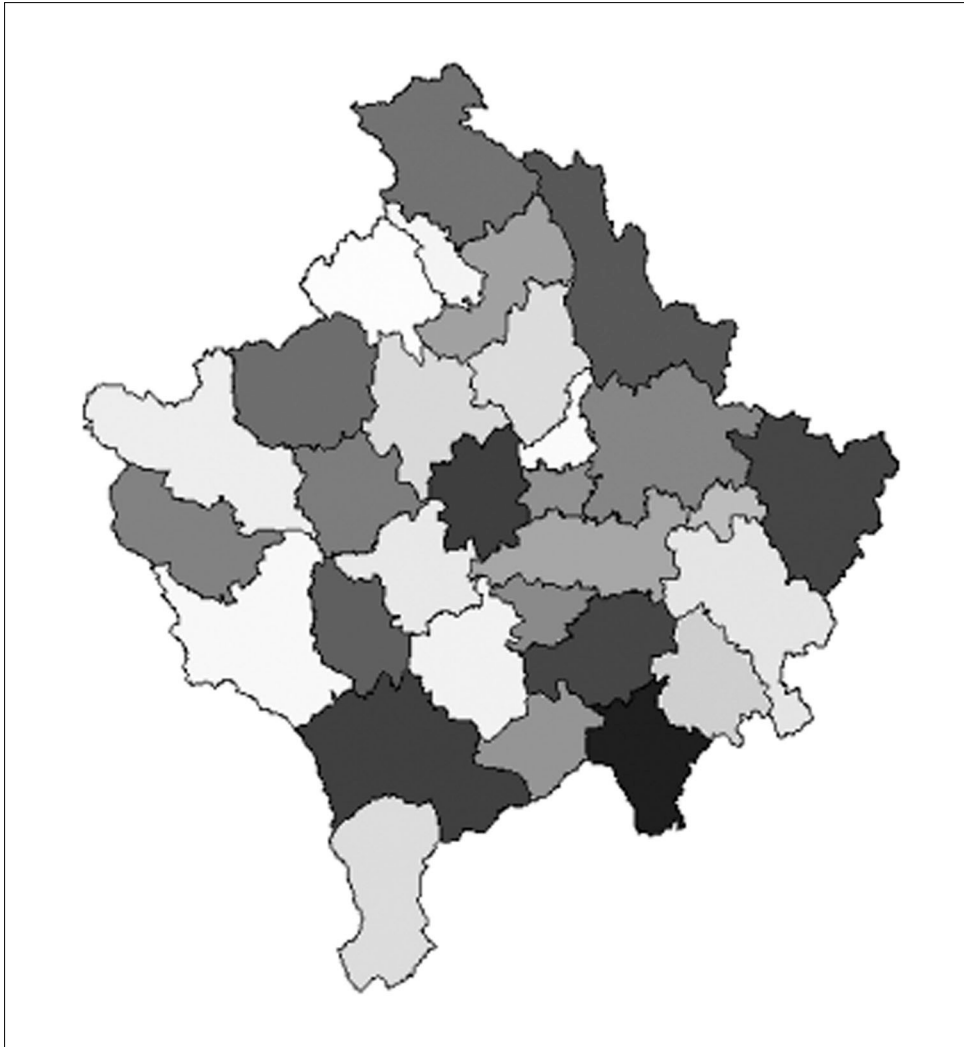
(A szerkesztő megjegyzése: A kéziratot a szerző 2007.június 30-án zárta le.)

Függelék

Koszovó regionális tagozódása⁶⁴

A kosзовói nagyközségek⁶⁵

Irodalomjegyzék

- Altmann, Franz-Lothar: Kosovo 2005/2006: Unabhängigkeit auf Raten? SWP-Aktuell 27, Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, Juni 2005.
- Becker, Uwe: Die Entwicklung des kulturellen Gedächtnis: Das Amselfeld. In: Meyer Lidwina (Hrsg.): Wie kann Gestern Morgen besser werde? Jüdisch-christlich-muslimische Geschichte(n). 4. Interreligiöse Sommeruniversität, Rehburg-Loccum 2005.,
- Borsányi, András: A Vajdaság nem Kosзовó. In: Új Honvédségi Szemle 2005/11,

- Bozóki, Antal: A magyarok helyzete Vajdaságban, Újvidék, 2006. április 3.,
- Böhm, Andrea: Zwergstaat mit Sprengkraft. Die Zeit, 08.02.2007 Nr. 07,
- Calic, Marie-Janine: Kosovo 2004, Optionen deutscher und europäischer Politik. Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin, 2004.
- Church, George J.: Out with a Bang. 11. 01. 1993, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,977446,00.html>
- Cox, John K.: The History of Yugoslavia. The Greenwood Histories of the Modern Nations, Westport-London, 2002.
- Gumpel, Werner: Der Kosovo-Konflikt. Historische, politische, ethnische und wirtschaftliche Hintergründe. In: Die Kosovo-Krise – eine vorläufige Bilanz. Politische Studien, Sonderheft 4/1999. Hanns Seidel Stiftung eV, 1999.
- Hochleitner, Erich – Scheich, Manfred: Die Aufnahmefähigkeit der Europäischen Union: Politische und institutionelle Grenzen. Arbeitspapier. Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik, Maria Enzersdorf, 2006.
- Jurekovic, Predrag: Die politische Dimension des Krieges im Kosovo und in der BR Jugoslawien: Konfliktentwicklung, politische Initiativen der Staatengemeinschaft, Auswirkungen auf dem Umfeld. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000.
- Die Kosovo-Krise – eine vorläufige Bilanz. Politische Studien, Sonderheft 4/1999. Hanns Seidel Stiftung eV, 1999.
- Kramer, Helmut – Dzihic, Vedran: Die Kosovo Bilanz. LIT Verlag, Wien, 2006.
- Joachim Krause (Hrsg.): Kosovo. Leske + Budrich, Opladen, 2000.
- Heinz Loquai: Der Kosovo-Konflikt – Wege in einen vermeidbaren Krieg. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2000.
- Malcolm, Noel: Kosovo. Pan Books, London, 2002.
- Nietsch, Julia: Kosovo/Kosova. Düsseldorfer Institut für Außen- und Sicherheitspolitik, Düsseldorf 2005.
- Petritsch, Wolfgang – Pichler, Robert: Kosovo – Kosova. Der lange Weg zum Frieden. Wieser Verlag, Kalgenfurt/Celovec, 2005.
- Reiter, Erich–Selten, Reinhard (Hrsg.): Zur Lösung des Kosovo-Konfliktes. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003.
- Reiter, Erich (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000.
- Schmidl, Erwin A.: Kosovo zwischen Groß-Serbien, Albanien und europäischer Intervention: der geschichtliche Hintergrund. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000.
- Tolksdorf, Dominik: Der westliche Balkan nach dem Ahtisaari-Vorschlag – Handlungsfelder auf dem Weg in die EU. Bertelsmann Stiftung, Centrum für angewandte Politikforschung, 01/2007.
- Tóth-Szenesi, Attila: Kétszázézer szerb vághat neki a Vajdaságnak. Ein Interview mit Enikő A. Sajti, Professorin der Universität Szeged, 30. 01. 2007,
- Tóth-Szenesi, Attila: A szerbek maguknak köszönhetik Trianonjukat. Ein Interview mit Enikő A. Sajti, Professorin der Universität Szeged, 26. 05. 2006,

Dokumentumok, rendezvények

- Beschluss des Rates (2006/56/EG) vom 30. Januar 2006,
- Charta der Vereinten Nationen, vom 26. Juni 1945. In: Neuhold, Hanspeter – Hummer, Waldemar – Schreuer, Christoph (Hrsg.). Österreichisches Handbuch des Völkerrechts. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2004, Band 2.

- Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006 – 2007. COM (2006) 649, Brussels, 8. 11. 2006. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf
- Commission of the European Communities: Commission Staff Working Document, Kosovo (under UNSCR 1244) 2006 Progress Report. SEC(2006)1386, COM(2006)649, Brussels, 08.11.2006.
- Constitution of the Republic of Serbia, 2006,
- John F. Erath: „Facing the Challenges of the Kosovo Status Process – The US Perspective”. Konferencia előadás, elhangzott a PFP-Consortium Study Group 14., „Approaching or Avoiding Co-operative Security? – The Western Balkans in the Aftermath of the Kosovo Settlement Proposal and the Riga Summit” című, 2007. 05. 11-14 között megrendezésre került workshopján, 2007. május 12-én, Reichenauban.
- European Commission: Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report, SEC (2005) 1423, Brussels, 9 November 2005,
- Kommission der Europäischen Gemeinschaften: Mitteilung der Kommission an den Rat. Eine europäische Zukunft für das Kosovo. KOM(2005) 156, Brüssel, den 20. 4. 2005.
- Konferenz über Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa Schlussakte, Helsinki 1975, I. Souveräne Gleichheit, Achtung der der Souveränität innewohnenden Rechte,
- Konsolidierte Fassung des Vertrags über die Europäische Union, Artikel 49., 24. 12. 2002.
- Kosovo: Krieg, Vertreibung, Massaker. Menschenrechtsreport Nr. 18, Gesellschaft für bedrohte Völker, Göttingen, 1998.
- Rede von Slobodan Milosevic anlässlich der 600 jährigen Gedächtnisfeier der „Schlacht auf dem Amselfeld“, 28. Juni 1989. in Gazimestan, Kosovo,
- Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari’s “Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement” and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija,
- The Situation in Kosovo. Report to the Secretary-General of the United Nations, ERP KiM Newsletter 17-08-04, http://www.kosovo.net/news/archive/2004/August_17/1.html
- Strategic Marketing Research: Kosovo future status process knowledge – attitudes – practices (KAP) survey. Final report. 19. 07. 2006., http://www.smmri.co.yu/downloads/FINAL%20English_Kosovo_Future_Process_KAP_Survey_Report_19_July%202006%2011PM.pdf
- United Nations Security Council: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo’s future status, S/2007/168, 26 March 2007,
- United Nations Security Council: Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, S/2007/134, 9 March 2007,
- UN-Sicherheitsresolution 1244 (1999),
- UN-Sicherheitsresolution 1239 (1999),
- UN-Sicherheitsratsresolution 1199 (1998) vom 23. 09. 1998. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000.
- UN-Sicherheitsresolution 1160 vom 31. März 1998. In: Reiter 2000.
- Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29-31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005,
- Die Zukunft des Kosovo. Konferenz des Instituts für den Donauraum und Mitteleuropa, Wien, 21. 03. 2007.

Weboldalak

Autonomous Province of Vojvodina,
Human Rights Center,
Kosovo Government Portal,

NATO, <http://www.nato.int>
 The Organization for Security and Co-operation in Europe, <http://www.osce.org>
 Österreichischer Rundfunk,
 Serbian Government, <http://www.srbija.sr.gov.yu>
 Statistical Office of Kosovo (SOK),

Jegyzetek

- ¹ Vesd össze: United Nations Security Council: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status, S/2007/168, 26 March 2007, 4-5. o., illetve Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006 – 2007. COM (2006) 649, Brussels, 8. 11. 2006, 14. o., http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf
- ² Jelen írás a terjedelmi korlátok miatt elsősorban gondolatébresztő kíván lenni a szerző rövidesen, az Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik gondozásában megjelenő, bővebb tanulmányához
- ³ Becker, Uwe: Die Entwicklung des kulturellen Gedächtnis: Das Amselfeld. In: Meyer Lidwina (Hrsg.): Wie kann Gestern Morgen besser werde? Jüdisch-christlich-muslimische Geschichte(n). 4. Interreligiöse Sommeruniversität, Rehburg-Loccum 2005, 165–177. o., <http://www.osmanischesreich.com/Geschichte/Artikel/Amselfeld/amselfeld.html>
- ⁴ Erwin A. Schmidl: Kosovo zwischen Groß-Serbien, Albanien und europäischer Intervention: der geschichtliche Hintergrund. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 11. o.
- ⁵ Lásd a függelék térképeit
- ⁶ Werner Gumpel: Der Kosovo-Konflikt. Historische, politische, ethnische und wirtschaftliche Hintergründe. In: Die Kosovo-Krise – eine vorläufige Bilanz. Politische Studien, Sonderheft 4/1999. Hanns Seidel Stiftung eV, 1999. 7. o.
- ⁷ A nemzetiségekre vonatkozó arányszámok a Koszovói Statisztikai Hivatal adatain alapulnak, <http://www.ks-gov.net/esk/esk/english/english.htm>
- ⁸ Az egyik legnagyobb törökellenes albán felkelés 1443-1468 között zajlott Kasztrióta György, a legendás Szkander bég vezetésével
- ⁹ Gumpel 1999, 9. o.
- ¹⁰ Gumpel 1999. 10-11. o.
- ¹¹ Schmiedl 2000. 20. o.
- ¹² Malcolm, Noel: Kosovo. Pan Books, London, 2002. 327. o.
- ¹³ Predrag Jurekovic: Die politische Dimension des Krieges im Kosovo und in der BR Jugoslawien: Konfliktentwicklung, politische Initiativen der Staatengemeinschaft, Auswirkungen auf dem Umfeld. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 40. o.
- ¹⁴ Petritsch, Wolfgang – Pichler, Robert: Kosovo – Kosova. Der lange Weg zum Frieden. Wieser Verlag, Kalgenfurt/Celovec, 2005. 85-86. o.
- ¹⁵ Petritsch – Pichler 2005. 87. o.
- ¹⁶ Petritsch – Pichler 2005. 91-92. o.
- ¹⁷ A két személy Azem Vllasi és Kaqusha Jashari volt

- ¹⁸ Rede von Slobodan Milosevic anlässlich der 600 jährigen Gedächtnisfeier der „Schlacht auf dem Amselfeld“, 28. Juni 1989. in Gazimestan, Kosovo,
- ¹⁹ Erwin A. Schmidl: Kosovo zwischen Groß-Serbien, Albanien und europäischer Intervention: der geschichtliche Hintergrund. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 21. o.
- ²⁰ Az UCK szervezetét 1996-1999 között terroralakulatból féllegális hadsereggé alakította át.
- ²¹ Kosovo: Krieg, Vertreibung, Massaker. Menschenrechtsreport Nr. 18, Gesellschaft für bedrohte Völker, Göttingen, 1998. 3. o.
- ²² Az ENSZ BT 1199 (1998) sz. határozata 16. pontja, 1998. 09. 23. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 219. o.
- ²³ Predrag Jurekovic: Die politische Dimension des Krieges im Kosovo und in der BR Jugoslawien: Konfliktentwicklung, politische Initiativen der Staatengemeinschaft, Auswirkungen auf dem Umfeld. In: Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 50. o.
- ²⁴ Vesd össze: George J. Church: Out with a Bang. 11. 01. 1993, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,977446,00.html>
- ²⁵ Schmiedl 2000. 21. o.
- ²⁶ Julia Nietsch: Kosovo/Kosova. Düsseldorf Institut für Außen- und Sicherheitspolitik, Düsseldorf 2005, 3. o.
- ²⁷ Charta der Vereinten Nationen, Kapitel I, Artikel 2, Absatz 4, vom 26. Juni 1945. In: Neuhold, Hanspeter – Hummer, Waldemar – Schreuer, Christoph (Hrsg.). Österreichisches Handbuch des Völkerrechts. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2004, 2. kötet, 3. o.
- ²⁸ Az ENSZ BT 1160 sz., 1998. 03. 31-i határozata 5. pontja. In: Reiter 2000. 213. o.
- ²⁹ Konferenz über Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa Schlussakte, Helsinki 1975, I. Souveräne Gleichheit, Achtung der der Souveränität innewohnenden Rechte, http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_de.pdf
- ³⁰ Schlussakte, III. Unverletzlichkeit der Grenzen, http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_de.pdf
- ³¹ Párizsi Charta egy Új Európáért
- ³² Petritsch – Pichler 2005. 43. o.
- ³³ Petritsch – Pichler 2005. 43. o.
- ³⁴ 2005-ben a munkanélküliség a lakosság 42-44 százalékát tette ki, melynek 90 százaléka azonban tartósan volt foglalkoztatás nélkül. In: Commission of the European Communities: Commission Staff Working Document, Kosovo (under UNSCR 1244) 2006 Progress Report. SEC(2006)1386, COM(2006)649, Brussels, 08.11.2006. 18-19. o.
- ³⁵ Kramer, Helmut – Dzihic, Vedran: Die Kosovo Bilanz. LIT Verlag, Wien, 2006. 134-135. o.
- ³⁶ A tíz mandátumból a románok (az askalikkal és a Kosovo-egyiptomiakkal) 4, a bosnyákok 3, a törökök 2 és a goranok egy hellyel rendelkeznek
- ³⁷ Franz-Lothar Altmann: Kosovo 2005/2006: Unabhängigkeit auf Raten? SWP-Aktuell 27, Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, Juni 2005. 3. o.
- ³⁸ Constitution of the Republic of Serbia, 2006, <http://www.parlament.sr.gov.yu/content/eng/index.asp>
- ³⁹ Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari's "Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement" and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija,
- ⁴⁰ U. o.
- ⁴¹ <http://www.srbija.sr.gov.yu/vesti/vest.php?id=32983>

- ⁴² Strategic Marketing Research: Kosovo future status process knowledge – attitudes – practices (KAP) survey. Final report. 19. 07. 2006. 5. o., http://www.smmri.co.yu/downloads/FINAL%20English_Kosovo_Future_Process_KAP_Survey_Report_19_July%202006%2011P M.pdf
- ⁴³ Elhangzott a „Die Zukunft des Kosovo” elnevezésű, az Institut für den Donauraum und Mitteleuropa szervezésében lezajlott konferencián, Bécsben, 2007. 03. 21-én
- ⁴⁴ John F. Erath: „Facing the Challenges of the Kosovo Status Process – The US Perspective”. Elhangzott a PfP-Consortium Study Group 14., „Approaching or Avoiding Co-operative Security? – The Western Balkans in the Aftermath of the Kosovo Settlement Proposal and the Riga Summit” című, 2007. 05. 11–14 között megrendezésre került workshopján, 2007. május 12-én, Reichenauban
- ⁴⁵ Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006 – 2007. COM (2006) 649 , Brussels, 8. 11. 2006, 46. o., http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf
- ⁴⁶ European Commission: Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report, SEC (2005) 1423, Brussels, 9 November 2005, 9. o., http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf
- ⁴⁷ COM (2006) 649, 14. o.
- ⁴⁸ United Nations Security Council: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on
- ⁴⁹ <http://www.nato.int/docu/update/2007/04-april/e0402a.html>
- ⁵⁰ Dominik Tolksdorf: Der westliche Balkan nach dem Ahtisaari-Vorschlag – Handlungsfelder auf dem Weg in die EU. Centrum für angewandte Politikforschung, 01/2007. (http://www.cap.lmu.de/download/spotlight/Reformspotlight_01-07_de.pdf)
- ⁵¹ Bóvebben: Hochleitner, Erich – Scheich, Manfred: Die Aufnahmefähigkeit der Europäischen Union: Politische und institutionelle Grenzen. Arbeitspapier. Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik, Maria Enzersdorf, 2006.
- ⁵² Vesd össze: Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006 – 2007. COM(2006) 649 , Brussels, 8. 11. 2006, 7-8. o., illetve: Konsolidierte Fassung des Vertrags über die Europäische Union, Artikel 49., 24. 12. 2002.
- ⁵³ A bruttó nemzeti össztermék 50 százaléka, ahol az export 2001-2002 között az import csupán ötödét tudta fedezni. In: Kramer, Helmut – Dzihic, Vedran: Die Kosovo Bilanz. LIT Verlag, Wien, 2006. 128. o.
- ⁵⁴ A szerbeken és a magyarokon kívül horvátok, szlovákok, montenegróiak, románok, rutének és számtalan, alacsony lélekszámú egyéb nemzetiség is lakja a területet
- ⁵⁵ Constitution of the Republic of Serbia, 2006, <http://www.parlament.sr.gov.yu/content/eng/index.asp>
- ⁵⁶ Bozóki Antal: A magyarok helyzete Vajdaságban. 2006. 04. 03., http://www.humanrightscenter.net/hu/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=35&limit=1&limitstart=1
- ⁵⁷ http://www.vojvodina.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=86
- ⁵⁸ Human Rights Center, Szenttamás, 2006, <http://www.humanrightscenter.net/hu/index.php>
- ⁵⁹ Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29-31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005, 6. o., http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/559/559830/559830de.pdf
- ⁶⁰ Borsányi András: A Vajdaság nem Koszovó. In: Új Honvédségi Szemle 2005/11,

- ⁶¹ „Magyarország Kosзовó és a Vajdaság ügyét nem kapcsolja össze, mindig szigorúan külön kezelte és kezeli.”: Mátrai Zsuzsanna külügyi szövívő-helyettes nyilatkozata az Indexnek 2007. 04. 12-én, <http://index.hu/politika/kulfold/bacska6123/>
- ⁶² <http://volksgruppen.orf.at/kroatenungarn/aktuell/stories/65750/>
- ⁶³ Erich Reiter (Hrsg.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 7. o.
- ⁶⁴ Statistical Office of Kosovo (SOK), http://www.ks-gov.net/esk/esk/english/mkloh/kosovo_map.htm
- ⁶⁵ SOK, http://www.ks-gov.net/esk/esk/pdf/english/general/buletin_tetor_06.pdf